

УДК 37.037.1-057.875

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-63-66

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4453-9887>
e-mail: oksana.filonenko02@gmail.com

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Одним із головних завдань професійної освіти сьогодні є модернізація фізкультурної освіти, формування у майбутніх фахівців професійних знань з обраної спеціальності, високої фізичної працездатності, особистісної фізичної культури тощо.

У статті розкрито сучасні підходи до розуміння поняття «фізична культура» та особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти.

З'ясовано, що фізична культура є складовою частиною культури людства. Вона втілює єдність матеріального і духовного: вона, з одного боку, націлена і має своїми результатами «соціальне перетворення» свого тіла; з іншого, виступає як процес і результат збагачення людини знаннями і способами цього перетворення. Іншими словами, фізична культура суспільства знаходиться в прямій залежності від особистої фізичної культури кожного члена цього суспільства. Фізичну культуру слід розглядати як особливий вид культурної діяльності, спрямованої на зміцнення і підтримку здоров'я, підтримка нормального фізичного і психічного розвитку, формування правильної поведінки, розвиток різних груп м'язів тіла, зміцнення серцево-судинної системи, правильний і своєчасний розвиток всіх систем організму і їх функцій, нормалізацію обмінних процесів.

Встановлено, що фізична культура це компонент життєдіяльності особистості, один з ефективних засобів її реалізації. Заняття фізичною культурою і спортом сприяють фізичному розвитку, фізичній підготовленості людини, впливаючи на внутрішні системи і процеси його організму, розвиваючи і вдосконалюючи активну соціальну діяльність особистості. Також, заняття фізичною культурою сприяють підвищенню загальної та спеціальної працездатності, соціальної і біологічної адаптації до умов сучасного виробництва і забезпечують необхідний в певних соціально-історичних умовах рівень соціально-біологічної готовності до найважливіших видів соціальної діяльності.

Перспективи подальших розвідок напрямку вбачаємо в дослідженні сучасних підходів до фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: культура, фізична культура, фізичне виховання, фізичний розвиток, студенти.

FILONENKO Oksana Volodymyrivna –
Doctor of Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Pedagogy and Special Education
of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4453-9887>
e-mail: oksana.filonenko02@gmail.com

PHENOMENOLOGIES OF PHYSICAL CULTURE OF STUDENTS

One of the main tasks of professional education today is the modernization of physical education, formation of professional knowledge in the chosen specialty, high physical capacity, personal physical culture, etc. in future specialists.

The article reveals modern approaches to understanding the concept of "physical culture" and features of professional training of future teachers of physical culture in the conditions of a higher education institution.

It was found that physical culture is an integral part of human culture. It embodies the unity of the material and the spiritual: on the one hand, it aims and has as its results the "social transformation" of its body; on the other hand, it acts as a process and result of enriching a person with knowledge and methods of this transformation. In other words, the physical culture of society is directly dependent on the personal physical culture of each member of this society. Physical culture should be considered as a special type of cultural activity aimed at strengthening and maintaining health, maintaining normal physical and mental development, forming the correct posture, development of different groups of body muscles, strengthening of the cardiovascular system, correct and timely development of all body systems and their functions, normalization of metabolic processes.

It has been established that physical culture is a component of an individual's life activity, one of the effective means of its implementation. Physical education and sports contribute to the physical development and physical fitness of a person, affecting the internal systems and processes of his body, developing and improving the active social activity of the individual. Also, physical education contributes to the increase of general and special work capacity, social and biological adaptation to the conditions of modern production and provides the necessary level of socio-biological readiness for the most important types of social activity in certain socio-historical conditions.

Prospects for further research can be seen directly in the study of modern approaches to physical education of students in higher education institutions of Ukraine.

Key words: culture, physical culture, physical education, physical development, students.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасних соціально-економічних умовах істотно змінилася державна політика щодо підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в закладах загальної середньої освіти України. Але, на жаль, серйозною проблемою з позицій сьогодення залишається незадовільне здоров'я дітей та учнівської молоді, яке за твердженням науковців і вчителів-практиків усе більше погіршується, а відтак – здоров'язбережувальна функція педагогів стає пріоритетною. Названа соціальна проблема спричинена об'єктивними і суб'єктивними чинниками. До об'єктивних причин належать такі, як: комерціалізація спорту, що призводить до його перетворення в елітарний вид дозвілля та витісняє масову фізичну культуру; згорання діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл; відсутність у школах України належної матеріально-спортивної бази; недостатнє фінансування масового спорту тощо [7, с. 24–25]. Тож, одним із головних завдань професійної освіти сьогодні є модернізація фізкультурної освіти, формування у майбутніх фахівців професійних знань з обраної спеціальності, високої фізичної працездатності, особистісної фізичної культури тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Попередження шкідливих звичок засобами фізичної культури присвячуються дослідження (О. Дубогай, С. Закопайло, С. Кондратюк, В. Кузьменко, С. Лапаєнко, А. Турчак та ін.). Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти висвітлено у працях учених Є. Захаріної, Л. Іваної, Н. Степанченко, О. Тимошенка, М. Турянської, І. Щербака та ін. Попри значну увагу вчених, питання професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти фізичного потребує подальшого вивчення.

Мета статті – розкрити сучасні підходи до розуміння поняття «фізична культура» та особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зміст поняття «фізична культура», що є похідним від категорії «культура», неоднозначне, як неоднозначний і зміст категорії «культура». Ця суперечливість розкриває як реальну діяльність людини (суспільства), так і її засоби і методи, створені в суспільстві, а також її результати.

У галузі філософії культура витлумачена як єдність духовних і матеріальних цінностей, створених суспільством у процесі суспільно-історичної практики. Адепти ціннісного підходу аналізують культуру переважно як продукт людської діяльності, її результат, представлений у вигляді сукупності матеріальних і духовних цінностей (як окремої особистості, так і

суспільства в цілому), що використовують для подальшого вдосконалення [7].

Як зауважує К. Огніста, «фізична культура – складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості» [4, с. 13].

Сутність фізичної культури витлумачують у теорії та методиці фізичного виховання як сукупність досягнень людства у створенні й раціональному застосуванні спеціальних засобів, умов і методів, що спрямовані на фізичне вдосконалення особистості. За Н. Малютенко, «фізична культура являє собою єдність реальної (практичної) та ідеальної (психічної) діяльності» [3, с. 96].

Окремі дослідники [6; 7] бачать у фізичній культурі виховну педагогічну діяльність, що відповідає за соціалізацію душевних здібностей особистості, гарантує її душевну й тілесну енергетику. «Фізична культура, – зауважує вчений, – готує людину до будь-якого виду діяльності, саме тому є джерелом та основою педагогіки» [7, с. 64].

І. Кривенцова зазначає, що ставлення до сутності фізичної культури повинно бути таким, як до «базової галузі загальної культури, «відповідальної» за гармонізацію фізичних якостей, які дані людині природою, і соціальних, тобто тих, що регулюються тією сукупністю цінностей, які напрацювало суспільство» [1].

Сутність фізичної культури полягає переважно в тому, що вона включає життєво важливі способи й результати використання нами, людьми, власних рухових можливостей: для «перетворення» своїх якостей, здібностей, отриманих від природи. У фізичній культурі як в одній зі сфер соціальної діяльності представлені всі види цінностей – духовні й матеріальні, що пов'язані із задоволенням потреб.

В іншому вимірі характеризують культуру прихильники діяльнісного підходу, стверджуючи, що вона являє собою творчу діяльність, завдяки якій виокремлюються раніше створені цінності та з'являються нові. На думку дослідників, процес розвитку культури виявляється в тому, що особистість одночасно створює культуру та себе як суспільну істоту, формує в ній власні сутнісні сили, опановує попередню культуру.

«Фізична культура» – один із видів загальної культури, вид творчої діяльності людини, що вдосконалюється, відновлюється та підтримується у сфері фізичного вдосконалення особистості, самореалізація фізичних і духовних здібностей соціально значущих результатів, які пов'язані з реалізацією обов'язків у суспільстві. Фізична культура являє собою специфічний вид культури, результат людської діяльності, засіб і спосіб усебічного розвитку людей, а також

практичного виконання ними своїх соціальних обов'язків [7].

Отже, фізична культура, подібно до культури в цілому, постає, з одного боку, як процес духовної й матеріальної діяльності людей, з іншого – як результат цієї діяльності, її продукт. Культура репрезентує якісний аспект духовної та матеріальної сторін діяльності людини й суспільства, а також її результати.

Фізична культура спрямована на гармонійний фізичний і духовний розвиток людини, що є в її сфері не тільки об'єктом, а й суб'єктом пізнання, оцінювання, перетворення. Незважаючи на те, що фізична культура представлена всіма складниками структури особистості, у ній домінує духовність як цілісність психічного життя людини в процесі творення її фізичних кондицій.

Фізична культура – складник загальної культури – наповнена власним змістом, має свій об'єкт, предмет, функції й результат, що стосуються характеристик усієї культури. Це специфічний, самостійний вид культури, що вирізняється особливостями, завданнями й метою, методами та засобами. Отже, помилково кваліфікувати названий феномен у руслі лише духовної або матеріальної культури чи аналізувати його за межами культури, оскільки задоволення духовних і матеріальних потреб людини й суспільства не становить єдиної та основної її мети як соціального явища [7].

Фізична культура – це не просто спосіб і результат перетворення людиною своєї фізичної підготовленості, а механізм взаємодії природної та соціальної детермінанти людини. Саме можливість одночасно впливати на фізичні й соціально-психологічні сторони організму людини дають підстави говорити про значущість фізичної культури для формування культури особистості [2, с. 32].

Фізична культура спрямована на всебічний і гармонійний розвиток усіх природних сил та морального духа особистості. У фізичній культурі поєднані матеріальні й духовні сторони: вона постає як результат і як процес збагачення людини знаннями та способами «соціального перетворення» свого тіла [7].

Фізична культура це компонент життєдіяльності особистості, один з ефективних засобів її реалізації. Заняття фізичною культурою і спортом сприяють фізичному розвитку, фізичній підготовленості людини, впливаючи на внутрішні системи і процеси його організму, розвиваючи і вдосконалюючи активну соціальну діяльність особистості. Також, заняття фізичною культурою сприяють підвищенню загальної та спеціальної працездатності, соціальної і біологічної адаптації до умов сучасного виробництва і забезпечують необхідний в певних соціально-історичних умовах рівень соціально-біологічної готовності до найважливіших видів соціальної діяльності [1].

У теорії фізичної культури більш виразною стає тенденція до переважання філософсько-культурологічного підходу, що застосовують у вивченні феномену фізичної культури та способу її формування кожним індивідом. З огляду на це актуалізоване питання про сутність «фізичне виховання» особистості. Фундаментальним принципом фізичного виховання є єдність інтелектуального, тілесного та світоглядного компонентів у розвитку й становленні фізичної культури індивідуума, що зумовлює тісну взаємозалежність і взаємозв'язок у формуванні фізичної, чуттєво-емоційної, інтелектуальної, духовної сфер людини [7].

У науковій літературі сформульована думка про те, що поняття «фізичне виховання» є процесом, спрямованим не тільки на навчання рухів, виховання фізичних якостей, але й на оволодіння спеціальними знаннями, розвиток усвідомленої потреби в заняттях фізичними вправами [2, с. 35].

Фізичне виховання – це складова освіти і виховання, педагогічний, освітній процес, навчальна дисципліна, спрямована на опанування знань, умінь і навичок щодо управління фізичним розвитком людини, різновидами рухової активності з метою навчання та виховання особистості в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих [5].

Фізичне виховання стратегічно спрямоване на збереження, зміцнення і формування здоров'я комплексом дієвих засобів фізичного виховання, що впливають на якість життєдіяльності [8, с. 124].

В професійній підготовці вчителя будь-якої спеціальності повинні мати місце знання і вміння, які необхідні для проведення різних форм фізичного виховання із дітьми. До таких форм відносяться: організація гігієнічної гімнастики, фізкультурної паузи, рухливих ігор, прогулянок, екскурсій, походів, різних спортивних заходів на протязі всього навчання школярів і студентів. Випускники педагогічних навчальних закладів виконують функції класного керівника, вихователя груп продовженого дня, організатора виховної роботи, вихователя дитячого садка та ін. З урахуванням цього професійно-педагогічна фізична підготовка майбутніх педагогів повинна бути націленою на вирішення наступних завдань: розкрити студентам значення фізичного виховання у загальній системі освіти і виховання підростаючого покоління; навчити майбутніх педагогів правильному використанню засобів, методів і різноманітних організаційних форм фізичного виховання школярів, для того щоб сприяти зміцненню здоров'я, закалюванню, формуванню правильної постави; сприяти вихованню фізичних якостей; прищеплювати інтерес до систематичних занять фізичними вправами; заняття з фізичного виховання і його

структура повинні бути спрямовані на формування у студентів позитивного ставлення до здорового способу життя і особливо, до гармонійного підвищення загальної культури [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, фізична культура є складовою частиною культури людства. Вона втілює єдність матеріального і духовного: вона, з одного боку, націлена і має своїми результатами «соціальне перетворення» свого тіла; з іншого, виступає як процес і результат збагачення людини знаннями і способами цього перетворення. Іншими словами, фізична культура суспільства знаходиться в прямій залежності від особистої фізичної культури кожного члена цього суспільства. Фізичну культуру слід розглядати як особливий вид культурної діяльності, спрямованої на зміцнення і підтримку здоров'я, підтримка нормального фізичного і психічного розвитку, формування правильної постави, розвиток різних груп м'язів тіла, зміцнення серцево-судинної системи, правильний і своєчасний розвиток всіх систем організму і їх функцій, нормалізацію обмінних процесів. Перспективи подальших розвідок напряму вбачаємо в дослідженні сучасних підходів до фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кривенцова І. В. Поняття про фізичну культуру майбутніх педагогів. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009-04/09kivcfp.pdf.
2. Маковецька Н. Особливості залучення дошкільників до фізичної культури: теоретичний аспект проблеми. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : фізичне виховання та спорт. 2010. № 2(4). С. 28–37.
3. Малютенко Н. Питання проектування організації спорткомплексів для людей з обмеженими можливостями. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архитектура*. Харків, 2009. № 1. С. 96–100.
4. Огниста К. До питання про сутність поняття «фізична культура». *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. пр. / під ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХХП, 1999. № 3. С. 11–13.
5. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України, 11.01.2006 р. № 4. *Інформаційний збірник*. 2006. № 10–12. С. 16–37.
6. Танасійчук Ю. Особливості феномена фізичної культури. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15086/1/pdf>
7. Туриянська М. М. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2018. 282 с.
8. Філоненко О. В. Фізичний розвиток учнів як педагогічна проблема. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2023. Вип. 209. С. 123–128.

REFERENCE

1. Kryventsova, I. V. Pomyattya pro fizychnu kul'turu maybutnikh pedahohiv [Concept of physical culture of future teachers]. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009-04/09kivcfp.pdf. [in Ukrainian]
2. Makovets'ka, N. (2010). Osoblyvosti zaluchennya doshkil'nykiv do fizychnoyi kul'tury: teoretychnyy aspekt problemy [Peculiarities of preschoolers' involvement in physical culture: theoretical aspect of the problem]. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Seriya : fizychnye vykhovannya ta sport*. № 2(4). S. 28–37. [in Ukrainian]
3. Maluyenko, N. (2009). Pytannya proektuvannya orhanizatsiyi sportkompleksiv dlya lyudey z obmezenymy mozhyvostyamy [Design issues of the organization of sports complexes for people with disabilities]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art history. Visnyk Kharkivs'koyi derzhavnoyi akademiyi dyzaynu i mystetstv. Mystetstvoznavstvo. Arkhytektura Khar'kiv*. № 1. S. 96–100. [in Ukrainian]
4. Ohnyta, K. (1999). Do pytannya pro sutnist' ponyattya «fizychna kul'tura» [On the question of the essence of the concept of "physical culture"]. *Pedahohika, psykhohohiya ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovanniai sportu* : zb. nauk. pr. / pid red. S. S. Yermakova. *Kharkiv*. № 3. S. 11–13. [in Ukrainian]
5. Polozhennya pro orhanizatsiyu fizychnoho vykhovannya i masovoho sportu u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh (2006) [Regulations on the organization of physical education and mass sports in higher educational institutions]: *nakaz Minosvity i nauky Ukrainy*, 11.01.2006 r. № 4. *Informatsiyyny zbirnyk*. № 10–12. S. 16–37. [in Ukrainian]
6. Tanasiychuk, Y U. Osoblyvist' fenomena fizychnoyi kul'tury [Peculiarities of the phenomenon of physical culture]. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15086/1/pdf> [in Ukrainian]
7. Turyans'ka, M. M. (2018). Pidhotovka maybutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannya do sportyvo-masovoyi roboty v zahal'noosvitnikh shkolkakh Ukrainy (druga polovyna XX – pochatok XXI stolittya) [Preparation of future teachers of physical education for sports and mass work in secondary schools of Ukraine (second half of the 20th – beginning of the 21st century)]: *dys. ... kand. ped. nauk*. Kyiv. 282 s. [in Ukrainian]
8. Filonenko, O. V. (2023). Fizychnyy rozvytok uchniv yak pedahohichna problema [Physical development of students as a pedagogical problem]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Kropyvnyts'kyu*. Vyp. 209. S. 123–128. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього педагога; розвиток освіти й педагогічної думки в Україні у другій половині ХІХ – ХХ столітті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FILONENKO Oksana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: professional training of the future teacher; development of education and pedagogics in Ukraine in the 2nd half of the 19th – 20th centuries.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2023 р.